

Làng Sông những kỷ ức Công giáo và văn hóa

Chúng tôi ra Qui Nhơn để ngó nghiêng một chút, đọc thêm một chút, lắng nghe... nhiều chút, với mục đích chính là tìm về lịch sử phát triển Công giáo của giáo phận miền Trung này. Và tôi đã vỡ ra nhiều điều, thám thía cái tình của những người ôm ấp, nâng niu bao điều tưởng như xưa cũ của mảnh đất trải qua hơn 400 năm đón nhận Tin Mừng (1618). Chủng viện Làng Sông, nhà in Làng Sông, với quần thể kiến trúc cổ kính, là minh chứng sinh động cho câu chuyện đó, và là một ví dụ cụ thể về sự giữ gìn di sản của thế hệ sau đối với những thành quả của cha ông.

1.

Tên gọi Làng Sông, theo một số tài liệu, xuất phát từ hai từ Lòn Sông, dùng để chỉ phần đất được bồi đắp giữa hai nhánh sông Hà Thanh. Đến khi có dân đến ở thành làng thì xuất hiện cái tên Làng Sông. Ngày nay, tên gọi này chỉ còn dùng để chỉ quần thể kiến trúc gần 32.000m² thuộc quyền quản trị của Tòa Giám mục Qui Nhơn. Ngày trước, khu phía Đông là Chủng viện và khu phía Tây là Tòa Giám mục, sở quản lý và nhà in. Qua nhiều thăng trầm, hiện có những phần công trình còn giữ được nguyên trạng, có phần chỉ sửa chữa trùng tu và có phần buộc phải xây mới lại theo nguyên bản cũ vì bị sập đổ trong chiến tranh.

Từ thành phố Qui Nhơn, chạy ra hướng ngã ba Đống Đa, rồi từ đó đi vào quốc lộ 19, thêm 7 cây số nữa là đến cầu Hà Thanh. Qua khỏi cầu, nhìn về bên phải sẽ bắt gặp một tấm bảng chỉ đường rẽ về phía “Tiểu Chủng viện Làng Sông”. Vị trí này cách TGM Qui Nhơn lối 12 km. Mặt sau công chính có ghi hàng chữ bằng tiếng Latinh: “*Maria duce*”, dịch nghĩa: *Nhờ Mẹ Maria hướng dẫn*. Dòng chữ có lẽ để nhắc nhở chủng sinh luôn noi gương và làm theo sự hướng dẫn của Mẹ Maria trên hành trình tu học... Chiếc cổng bằng bê tông màu trắng cũ dẫn vào quần thể kiến trúc cũng vẫn còn nguyên dòng chữ TIỂU CHỨNG VIỆN, dù chủng viện đã đóng cửa, chuyển về Qui Nhơn từ sau niên khóa 1964-1965.

Thật ra, Chủng viện Làng Sông nguyên là Tiểu Chủng viện như được ghi trước công chính, nhưng cũng có giai đoạn vừa là Tiểu Chủng viện vừa là Đại Chủng viện... Có một điểm thú vị ít ai biết là nơi đây là cái nôi ươm mầm ơn gọi của khoảng 150 linh mục và 5 Giám mục là Đức cha FX. Nguyễn Quang Sách - nguyên Giám mục Đà Nẵng, Đức cha Phaolô Huỳnh Đông Các - nguyên Giám mục Qui Nhơn, Đức cha Giuse Phan Văn Hoa - nguyên Giám mục Phó Qui Nhơn, Đức cha Phêrô Nguyễn Soạn - nguyên Giám mục Qui Nhơn và Đức cha Matthêu Nguyễn Văn Khôi - chủ chăn đương nhiệm của giáo phận Qui Nhơn. Ngoài ra, Đức cha Vinh Sơn Nguyễn Văn Bản - Giám mục Hải Phòng - tuy khi đi tu thì Tiểu Chủng viện đã chuyển về Qui Nhơn, nhưng ngài cũng có một khoảng thời gian tu học ở Làng Sông sau năm 1975. Có thể nói, từ Làng Sông, bao thế hệ đã được đào tạo và dần thân vào cánh đồng truyền giáo khắp nơi.

Quần thể di tích Làng Sông nằm giữa những cánh đồng lúa

2.

Bây giờ, mời bạn đọc thăm thú đôi chút về quần thể di tích Làng Sông: Từ cổng chính nhìn thẳng mắt là nhà nguyện với kiến trúc theo lối Âu châu nằm ngay chính giữa, bên trái và phải là hai dãy nhà lầu đối xứng, xây dựng theo kiến trúc tu viện Pháp xưa rất đẹp và gần như còn nguyên vẹn, chỉ được sơn phết, bảo trì vài lần. Thẳng tắp từ cổng là hai hàng cây sao cao vút đổ bóng mát che chở cho cả khoảng sân rộng. Khuôn viên trầm mặc một màu xanh thẫm cổ thụ, xen lẫn các góc là những khu nhà lợp ngói không tường mới được phục dựng sau này theo nguyên trạng, gọi là nhà chơi, nghe đâu xưa là chỗ để các chú tiểu chủng sinh nô đùa trong giờ chơi, nếu mưa gió không thể ra sân. Tới đầu khoảng sân nhà nguyện, ngay tượng thánh Giuse, quẹo về phía tay trái đi qua một dãy hành lang sẽ gặp nhà in xưa và khu vực Tòa Giám mục cũ (đã dời về Qui Nhơn như hiện nay từ năm 1936 hiện là nơi ở của các cha hưu dưỡng giáo phận - NV). Đây là hai mảng công trình mới được phục dựng lại sau này, vì đã bị bom đạn san bằng nhiều chục năm trước.

Cổng vào TCV Làng Sông xưa vẫn còn nguyên trạng đến hôm nay

Ký ức và những chi tiết mỹ thuật của Làng Sông tạm tóm lược như sau: Tòa Giám mục và Chủng viện Làng Sông do thánh Giám mục Stêphanô Cuénot Thê thành lập trong khoảng năm 1841-1850. Dầu vậy, toàn bộ cơ sở đã bị tiêu hủy dưới thời Văn Thân, chính xác là vào năm 1885. Từ năm 1891-1892, Đức cha François Xavier Van Camelbeke Hân đã tái thiết chủng viện với

bốn khu nhà lớn và các nhà phụ cận bằng mái tranh. Nhà nguyện xây bằng gạch và trồng 14 cây sao hai bên đường từ cổng vào vẫn còn đến tận bây giờ. Hệ thống cửa và nội thất bằng gỗ quý còn nguyên vẹn qua nhiều biến cố. Ba cửa chính và các khung trên cửa sổ, trụ cột, bàn thờ trạm trở công phu hình bông cúc, bông huệ. Nhà nguyện thoáng gió với 16 cửa sổ. Phần trên các khung ngoại cửa sổ được làm vút nhọn theo kiểu Vạn Tượng của nước Lào. Có phần mộ Đức cha Hân nằm một bên gần cửa sổ ở gian Cung Thánh. Tính đến nay thì ngôi nhà nguyện và hai hàng sao đã 131 năm tuổi. Năm 1925-1927, có thêm hai khối nhà hai tầng và các công trình phụ bằng gạch được xây dựng thời Đức cha Damien Grangeon Mẫn (là công trình còn nguyên cho đến nay). Khi xây dựng, Đức cha cũng cho trồng thêm hai hàng sao bên lối đi phụ (nay vẫn còn). Gần nhất, năm 2015-2017, Đức cha Matthêu Nguyễn Văn Khôi cho đại trùng tu hoặc phục dựng nhiều hạng mục. Trong đó đáng kể nhất là tái dựng lại nhà in Làng Sông, là một trong ba nhà in sách Quốc ngữ đầu tiên ở Việt Nam, cùng với nhà in Tân Định (Sài Gòn), nhà in Ninh Phú (Hà Nội).

Cha Gioan Võ Đình Đệ, Quản lý TGM Qui Nhơn - người được trao trách nhiệm giám sát quá trình trùng tu kê: *“Công trình được thi công kịp thời cho việc tổ chức Đại lễ khai mạc Năm Thánh giáo phận vào ngày 26.7.2017, dịp giáo phận Qui Nhơn kỷ niệm 400 năm loan báo Tin Mừng (1618-2018). Đây là một quần thể kiến trúc cổ gồm hai khu vực. Khu vực phía Đông là Chung viện ngày trước, gồm một nhà nguyện ở chính giữa, hai tòa nhà hai tầng ở hai bên, cùng với một số ngôi nhà phụ, nay được sử dụng để làm nơi ở và đào tạo của Dòng Nữ Tỳ Chúa Giêsu Tình Thương, một Hội dòng giáo phận đang trong tiến trình thành lập. Khu vực phía Tây là nhà chung cũ, gồm Tòa Giám mục, sở quản lý, nhà in, nhà hưu dưỡng linh mục, phần lớn đã bị phá hủy, nay được khôi phục lại với dáng dấp như xưa; đặc biệt là nhà in được khôi phục lại để trưng bày các ấn phẩm xưa của nhà in Làng Sông - Qui Nhơn, hay hình ảnh của những ấn phẩm hiện đang được bảo tồn cách trân trọng tại các thư viện quốc gia và hải ngoại, là những ấn phẩm đã một thời góp phần rất lớn không những cho việc loan báo Tin Mừng, mà còn cho việc phát triển chữ Quốc ngữ, phổ biến văn hóa và nâng cao dân trí”*. Nhớ lại thời điểm khi mới về đây cư ngụ, khi quần thể chưa được trùng tu hoặc phục dựng, các nữ tu Dòng Nữ Tỳ Chúa Giêsu Tình Thương nói Làng Sông lúc đó lau sậy mọc dày, có những chỗ cao quá đầu người, um tùm; phía Tòa Giám mục cũ do hoang phế lâu ngày nên cây đã lớn thành rừng, có đêm ngủ còn gặp rắn bò vào phòng. Hiện nay, không ai còn nhận ra sự hoang vu của năm nào. Làng Sông đã hồi sinh !

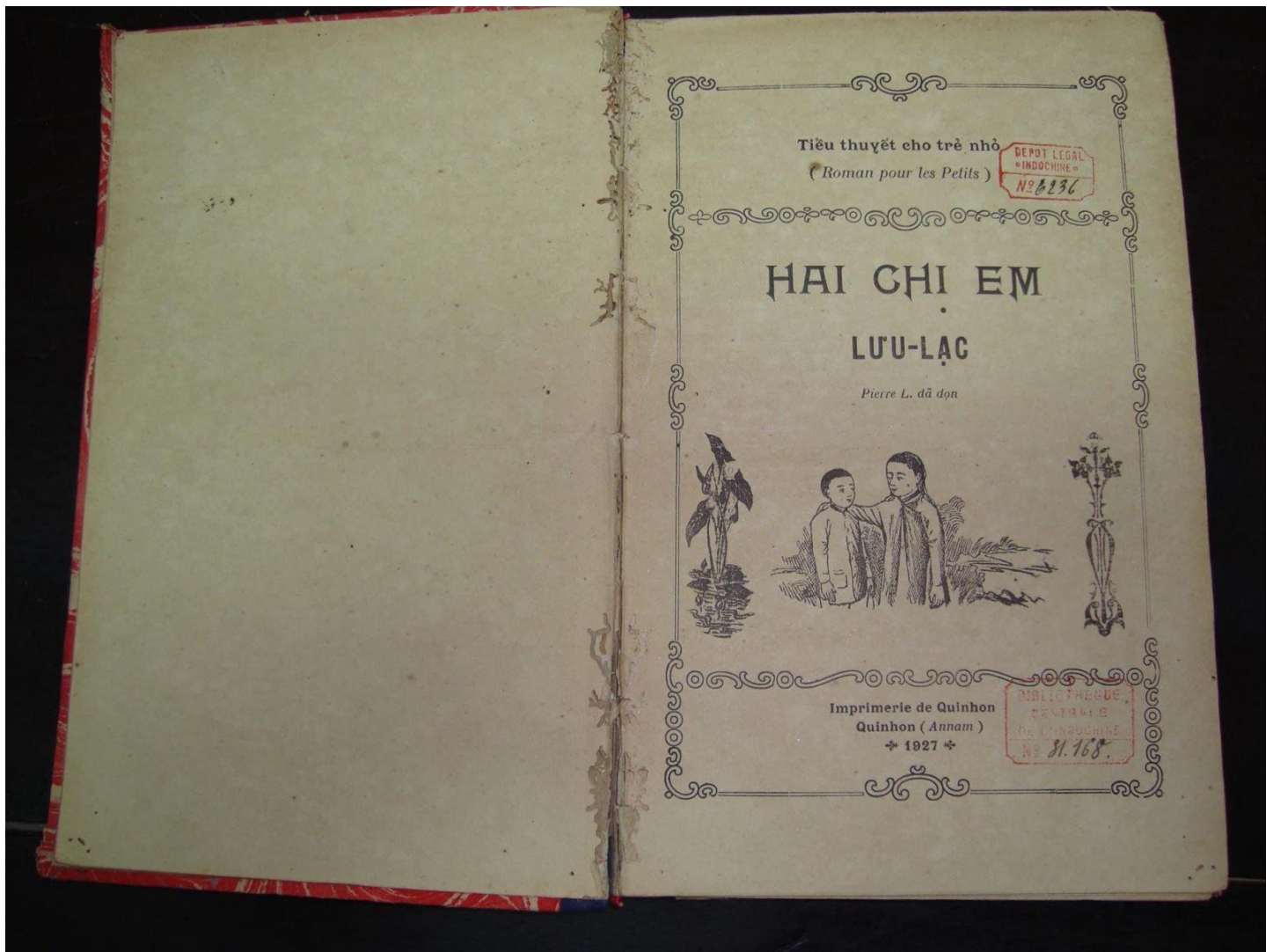

Nhà in Làng Sông khi chưa bị sụp đổ

3.

Chúng ta đã nghe nói nhiều đến danh tiếng và vị trí của nhà in Làng Sông xưa, xin mở ngoặc nơi đây để điềm lại vài dòng về cơ sở đã làm rạng danh cái tên Làng Sông, khiến giới thức giả trong nước bao thế hệ đều biết đến.

Nhà in này do Đức cha Eugène Charbonnier Trí (1864-1878) thành lập, rồi bị Văn Thân đốt phá năm 1885, cùng lúc với Tiểu chủng viện và Tòa Giám mục. Tới năm 1904, được Đức cha Damien Grangeon Mẫn cho tái thiết, cha Paul Maheu làm giám đốc. Cha Paul Maheu học nghề in tại Hồng Kông, rất thông thạo về kỹ thuật in ấn. Riêng trong năm 1922, dưới sự điều hành của cha Maheu, nhà in Làng Sông đã in 18.000 tờ báo định kỳ, 1.000 bản sách các loại, 32.000 ấn phẩm khác; riêng tờ Lời Thăm (bán nguyệt san) in được 1.500 bản, phát hành cả Đông Dương; tổng cộng ấn phẩm của nhà in Làng Sông (Qui Nhơn) trong năm này lên đến 63.185 bản với 3.407.000 trang in.

Cuốn Hai chị em lưu lạc - tiểu thuyết thiếu nhi đầu tiên ở miền Trung - được in ở Làng Sông

Nhà in Làng Sông hoạt động cho đến năm 1936 thì dời về và sáp nhập với nhà in Qui Nhơn. Người ta vẫn thường ví von nếu Nước Mặn là nơi phôi thai chữ Quốc ngữ, thì nhà in Làng Sông là nơi làm cho chữ Quốc ngữ được lớn lên. Dù đã in số lượng ấn phẩm lớn nhưng phần nhiều nay đã bị thất lạc. Theo thống kê của Thư viện Quốc gia Việt Nam tại Hà Nội, hiện thư viện còn giữ 241 đầu sách của nhà in Làng Sông, bao gồm nhiều thể loại, trong đó có cuốn *Hai chị em lưu lạc* in năm 1927 được xem là tiểu thuyết thiếu nhi đầu tiên ở miền Trung, do cha Phêrô Lực (ký bút danh Pierre L.) viết. Những đầu sách này hiện cũng được trưng bày trong nhà lưu niệm xây trên nền nhà in xưa. Lối kiến trúc được tái hiện như những bản vẽ khu nhà cũ..., tạo ra không gian văn hóa đặc biệt, trở thành điểm đến của những ai muốn biết thêm về một thời sơ khai in ấn chữ Quốc ngữ.

Mang nét đẹp nhuộm màu cổ kính, lại thêm nhiều mảng xanh, nên hầu như khách phương xa đến thăm khu di tích Làng Sông rất thường xuyên. Hôm đến đây, đi dưới hàng cây sao cao vút, chúng tôi bắt gặp nhiều vị khách từ trong Nam và cả nước ngoài theo các đoàn du lịch ghé qua, thích thú trước đường nét sang trọng Tây phương, trường tồn gần một thế kỷ rưỡi, giữa những cánh đồng lúa, nương nước đậm chất Việt. Làng Sông với kiến trúc, lịch sử, văn hóa, và các câu

chuyện... đều là những gam màu quá nhiều thú vị. Di tích này có lẽ cũng đã vượt qua bức tường nhà đạo mà chạm tới nhiều trái tim. Nếu có một chuyến du lịch văn hóa về cụm di tích Nước Mặn, Gò Thi, đầm Thị Nại..., thì Làng Sông nên là điểm dừng đầu tiên.

Minh Hải

Theo Báo Công giáo và Dân tộc, website: cgvdt.vn